

**Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Верхнеачакская средняя общеобразовательная школа им. А.А. Айдак»
Ядринского района Чувашской Республики**

*Рассмотрена
на заседании ШМС
Протокол №__
от «30» августа 2022 г.
Руководитель*
_____

*«Согласовано»
зам. директора по УВР
_____ С.В. Степанова
«30» августа 2022г.*

*«Утверждаю»
Директор
МБОУ «Верхнеачакская СОШ
им А.П.Айдак»
_____ Т.А. Яжейкина
Приказ №236 «30» августа 2022г.*

**Рабочая учебная программа
по родному (чувашскому) языку для 6 класса
на уровне основного общего образования**

**Составитель Максимова Галина Владимировна,
учитель чувашского языка и литературы
высшей категории**

Программăна ҫак документсене тĕпе хурса ёсленĕ:

- Федерального государственного образовательного стандарта основного общего образования (утвержден приказом Минобрнауки России от 17.12.2010 г. № 1897, (зарегистрирован в Минюсте России 01.02.2011 г., регистрационный номер 19644), с изменениями, внесенными приказами Министерства образования и науки № 1644 от 29.12.2014; № 1577 от 31 декабря 2015);
- основной образовательной программы основного общего образования МБОУ «Верхнеачакская СОШ им. А.П. Айдак» Ядринского района Чувашской Республики
- Чăваш чĕлхи. Тĕслĕх программа: чăваш шкулĕн 5-9 класĕсем валли. И.А.Андреев, Г.Н.Семенова, Ю.М.Виноградов хатĕрленĕ. – Шупашкар, 2013;
- Л.Г.Петрова, Ю.М.Виноградов. Чăваш чĕлхи: 6-мĕш класс валли / Шупашкар: Чăваш кĕнеке издательстви, 2014.

Программăна пурнăҫа кĕртмелли вăхăт: 2022-2023 вĕренĕ сўлĕ

Шкулăн вĕренĕ планенче вĕренĕ сўлĕ 35 эрнепе танлашнине шута илсе хамăн ёҫ программине 70 сехетпе ҫыртăм.

Чăваш чĕлхине вĕреннин результатĕсем Харкамлăх результатĕсем

1) тăван чĕлхе чăваш халăхĕн наци пурлăхĕ пулнине, Чăваш Республикинче вырăс чĕлхипе тан патшалăх чĕлхи пулнине аңланни; тăван чĕлхепе ълĕмрен кулленхи пурнăҫра, суйласа илнĕ профессире уса курма пултарни;

2) чăваш чĕлхин илемлĕхне хаклама пултарни, тăван чĕлхене хисеплени, унпа мăнаҫланни; чăваш пуплевĕн нормисене наци культурин пуянлăхĕ шайне лартса сыхласи кашни чăвашшăн пысăк тивĕҫ тесе йышăнни; пуплеве куллен-кун аталантарма тăрăшни;

3) шухăшпа туйăма палăртма уса куракан сăмахсем, грамматика хатĕрĕсем пуплевре йышлă пулни; ача хай пуплевне (калаҫнине те, ҫыринине те) сăнаса тивĕҫлĕ хак пама пултарни.

Пур предмета та вĕренме кирлĕ (метапредметлă) результатсем

1) пуплевĕн мĕн пур тĕсĕпе уса курни:

- сăмахпа каласа е ҫырса пĕлтернĕ информаци тĕрĕс аңланни;
- вулавăн тĕрлĕ мелĕпе уса курни;
- тĕрлĕ ҫĕртен (хаҫат-журналтан, Интернетран, радиопа телевиденирен т.ыт.те) килекен материал ҫине таянса информаци пухма пултарни;

• ку е вăл темăпа ҫыхăннă материала вуласа е илтсе тупма, апа пухса, тишкерсе, кирлине суйласа илме пултарни; пухнă информаци сыхлама, улăштарма тата кирлĕ ҫĕре ҫитерме пултарни (информаци ҫал куҫĕ хаҫат-журнал, тĕрлĕрен техника хатĕрĕ пулма пултарать);

• пĕччен е ушкăнпа тумалли вĕренĕ ёҫĕн тĕллевне, йĕркине аңланса илни, ёҫ результатне каласа е ҫырса хаклама пултарни;

• шухăша сăмах вĕҫҫĕн е ҫырса ирĕклĕ те тĕрĕс уҫса пама пултарни;

• тантăшсем умĕнче пĕчĕк е пысăкрах доклад тума ханăху пурри;

2) вĕренĕре илнĕ тĕрлĕ пĕлĕпе, нумай-нумай ханăху яланхи пурнăҫра уса курни; тăван чĕлхене вĕренсе пухнă пĕлĕпе тата ханăху ытти предметсене (тăван мар чĕлхесене, литературăна т.ыт.те) вĕренме уса курни;

3) калаҫнă май, пĕр-пĕр ёҫ тунă чух е мĕнле те пулин тавлашуллă ыйтăва сўтсе явнă чух ҫынсемпе тĕрлĕ ҫыханăва кĕме ханăху пурри; пĕр-пĕр йĕркепе иртекен хутшăнура е яланхи калаҫура наци культуринче ҫирĕпленнĕ пуплев нормисене пăхăнни.

Предмета вĕреннин результатĕсем

1) чăваш чĕлхи чăваш халăх чĕлхи, хамăр республикăра патшалăх чĕлхи (вырăс чĕлхипе пĕрле) пулса тăнине аңланни; тăван чĕлхепе культура хушшинче тачă сыхăну пуррине пĕлни; чăваш чĕлхи уйрăм сынга общество пурнăçенче мĕнле вырăн йышăннине аша хывни;

2) тăван чĕлхене пĕлни чăваш культуришĕн, халăх пуласлăхĕшĕн пысăк пĕлтерĕшлĕ пулнине, çавăнпа чĕлхене вĕренме тивĕç пуррине аңланни;

3) пуплевĕн тĕрлĕ тĕсĕпе усă курма пултарни:

илтнине аңланни тата вулав хăнăхăвĕ:

- сăмахпа каласа е çырса пĕлтернине (текст тĕллевне, темине, тĕп тата хушма информацине) кирлĕ пек аңланни;

- стильпе жанр енчен мĕнле пулнине пăхмасăр текста вулавăн тĕрлĕ тĕсĕпе (çiелтен пăхса тухни, паллашмалла пăхса тухни, вĕренни) усă курни;

- вуланă текста информаци енчен улăштарса çĕнетме (план тума, тезиссем çырма) пултарни; кĕнекепе, хаçат-журналпа ёçлеме пĕлни;

- словарьсен тĕрлĕ тĕсĕпе, пĕлкĕсемпе (вăл шутра электрон носители кĕртнисемпе) усă курма хăнăху пурри;

- стильпе жанр енчен расна текстсене сын вулани тăрăх аңланни; аудированин тĕрлĕ тĕсне (тулли аңланни, тĕп содержанине аңланни, кирлĕ информацие суйласа илни) алла илни;

- пуплев сыпăкĕсене содержани, функци, усă курнă чĕлхе хатĕрĕсем тăрăх танлаштарма пултарни;

сăмах вĕççĕн калани тата сыру:

- итленĕ е вуланă текста пĕр-пĕр виçе кĕскетсе (улăштармасăр, план туса, тезис хатĕрлесе) каласа е çырса пани;

- шухăша сăмахпа каласа тата çырса ирĕклĕн те тĕрĕс уçса пама пултарни; текст тытăмне тĕрĕс тытса пыни (логикăлăх, шухăш юхамĕн йĕркелĕхĕ, сыхăнулăх пурри, темăпа килĕше тăни); çыраканнин пурнăçри пулăмсем çинчен, вулани-илтни çинчен хай шухăшне калама хăнăху пурри;

- стильпе тĕсне кура хутшăну тĕллевне, лару-тăрăвне шута илсе сăмахпа каласа е çырса ку е вăл йышши текст хайлама пултарни; хутшăну задачисене кура ку е вăл чĕлхе хатĕрĕ суйласа илсе пĕр-пĕр жанр законĕсем тăрăх текст (калав, хаклав, сыру, расписка, шантару, заявлени) тума пултани;

- монологпа диалог тĕсĕсене пĕлни; ачан хайĕн тантăшĕсем умĕнче кĕске хыпар вуласа пама, доклад тума хăнăху пурри;

- пуплевре литература чĕлхин орфоэпи, лексика, грамматика нормисене тытса пыни; сăмахсемпе пĕлсе усă курни; сырура орфографипе пунктуаци правилисене пăхăнни;

- сынсемпе каласнă чух пуплев этикетне шута илни; чĕлхе хатĕрĕсем вырăнне пуплев хатĕрĕсемпе (мимикăпа, алă хусканăвĕпе) вырăнлă усă курни;

- кашни хайĕн пуплевне сăнаса тĕрĕслесе тăма, содержани, чĕлхе енчен, хутшăну тĕллевне пурнăçлас тухăçлăхĕ енчен хаклама пултарни; грамматикăпа пуплев йăнăшĕсене тупма, търлетме пултарни; харпăр хай тунă текста лайăхлатма тата редакцилеме вай çитерни;

4) чăваш чĕлхине тĕпчекен аслăлăхăн никĕсне аша хывни; чĕлхен шайĕсемпе единицисем хушшинчи сыхăнусене аңланни;

5) чĕлхе аслăлăхĕн тĕп аңлавĕсене алла илни: чĕлхе вĕрентĕвĕ тата унăн тĕп пайĕсем; чĕлхе тата пуплев, пуплевпе усă курса хутшăнни, каласу тата сыру; монолог тата диалог; пуплев ситуацийĕ; пуплевĕн функципе шухăшран килекен тĕсĕсем (калав, сăнлав, аслав); текст; чĕлхе единицисем, вĕсен паллисем тата пуплевре усă курнă чухнехи уйрăмлăхĕсем;

6) сăмаха фонетика, тытăмĕ, пулăвĕ, лексика енчен тишкерме пĕлни, сăмах майлашăвĕпе предложение синтаксис енчен тишкерни; текста ун содержанийĕ, тĕп паллисемпе тытăмĕ енчен, пуплевĕн функцире палăракан тĕсĕсене кура, чĕлхе уйрăмлăхĕсене пăхса, илемлĕх хатĕрĕсене шута илсе тишкерни;

7) таван чёлхен эстетика функцине аңланса илни, илемлө литература тексчөсене тишкернө май пуллев единицин илемлөхне курма пёлни.

Вёренү результатчөсене хакламалли мелсемпе меслетсем

Ачасен ёсөсене хакламалли виөсем

Саймакпа каласа хуравланине хакламалли ёсөсем

Ачасем чаваш чёлхи синчен мён пёлнине төрөслемелли меслетсенчен пёри вай – саймакпа каласа хуравлани. Ачан хуравё тулли, сыхануллă, шухаш енчен йөркеллө тытса грамматика пуламне төрөс аңлантарма пёлмелле.

Вёренекенён хуравне хакланă чухне сак критерисене төпе хумалла: 1) туллилөхпе төрөслөхө; 2) вёреннине мён таран аңланни; 3) литература чёлхин нормисене пăханны.

«5» паллавиçi: а) ача вёреннө материала пётөмпех аңланать, туллин каласа парать; б) каланине кёнекери төслөхсемпе сөс мар, хай тупнисемпе те сирөплетме пултарсан; в) материала йөркипе, сыхануллă, литература чёлхин нормисене пăханса каласа парать.

«4» палла виçi: ача «5» палла хаклавён материалне пётөмөшле пёлме тивөс, учитель асархаттарна йанаша хай төллөн түрлетме пултармалла. Шухаш йөркине 1-2 сөрте литература номерне 1-2 төлте пасма юреть.

«3» палла виçi: ача вёреннө тема материалне туллин уса параймасть, правиласене төрөс калаймасть, каланине хай төслөхсемпе сирөплетеймест, сыхануллă калаймасть, пуллев йанашөсем 3-4 ситме пултарасөсө.

«2» палла виçi: ача вёреннө материалан чылай пайне пёлмест, правиласене төслөхсемпе сирөплетеймест, патраштарса, сыханусар калать, материала пачах плейменни туйанать пулсан.

«1» палла ача вёреннө материала пачах пёлмесен лартмалла.

Вёренекенсен сыру ёсне хакласси

Сырса илни (пăхса сырни)

Сырса илме паракан текст калапашө 6 класра 50-60 саймахран иртмелле мар. Сырса илнине хакламалли виөсем: «5» паллаёсө тирпейлө, йанашсар, төрөс пурнашланă пулсан лартмалла; «4» палла грамматика ёсне пурашанă чухне 1-2 йанаш яна пулсан лартмалла; «3» палла лартнаёсөре 3-4 йанашран ытла пулмалла мар; «2» палла лартмалли ёсөре йанаш 5-рен пусласа 9-а ситме пултарать; «1» палла лартмалли ёсөре 10 е ытларах йанаш пулать.

Сырса хуравланине хакласси

5-11 классенче ачасен пёлөвне төрөслеме сырса хуравлани те вырăнлă. Ку мелпе 5-6 класс ачисем текста мөнле аңланнине тата предложенисене төрөс йөркелеме пултарнине төрөслеме уса курасөсө. Сырса хуравламалли ыйтусене унчен вуланă текст, пурнашпа сыханна пёр-пёр каткас та интереслө тема тавра е үкерчөк тарăх (сырна чух үкерчөк ачасен кусө умөнче пулмалла), диафильмпа кинофильм е вөсен сыпакөсем тарăх йөркелемелле.

Вуланă текст тарăх хатөрленө ыйтусене хуравлани чылай енчен изложение сывăх. Саванпа ыйтусен изложени планө евөр йөркелеме юреть. Пёр-пёр темăпа хатөрленнө ыйтусене хуравласа сырни сочинени майлă. Саванпа та ачасем хуравласан сырнаёсөре саймак йышө (енчен те кашни ыйтава 1-2 предложенипе хуравласан) сырса илме паракан текстринчен иртмелле мар.

5 класра 6-10 ыйту пама юреть (енчен те ача кашни ыйтава 4-6 саймахран таракан предложенипе хуравлать пулсан). Сырса хуравланăсөсене хакланă чухне сакна шута илмелле:

а) хуравсем тулли, төрөс сыпасуллă пулни;

б) чёлхене пёлни;

в) орфографипе пунктуации ханăхавө.

Ёсө пур енлөн тишкерсе пёр паллапа хакламалла:

«5» палла – пур ыйтава та төрөс хуравланă (хуавра 1 пуллев, 1 орфографи йанашө пулма пултарать).

«4» палла – пур ыйтава та төрөс хуравланă, анчах та ёсөре 3 орфографи йанашөпе 2 пунктуаци йанашө е пёр-икө хуавра 2-3 пуллев йанашө пур.

«3» паллă – панă ыйтусене хуравлама пултарнă, анчах та 4-5 орфографи йăнăшĕ, 3-4 пунктуаци йăнăшĕ, 4 пуплев йăнăшĕ тĕл пулат.

«2» паллă – панă ыйтусенчен суррине хуравлайман, текст содержания енчен аяккалла пăраннă, 6-10 орфографи тата 5-6 пунктуаци йăнăшĕ янă, пуплев йăнăшĕ, «3» паллă лартмалли виçерен иртсе кайнă.

«1» паллă – ача ыйтусене пачах та хуравлайман, сырура йăнăшсем «2» паллă лартмалли виçерен нумайрах.

Тест хуравĕсене хакласи

0-32 балл – «2»

33-50 балл – «3»

51-70 балл – «4»

71- 100 балл – «5»

Диктантсене хакламалли виçесем

Тĕрĕслев диктанчĕн калăпăшĕ 5 класра 90-100 сăмахлă пулмалла.

«5» паллăĕсе йăнăшсăрсырсан. 1 пĕчĕк орфографи йăнăшĕ е пĕчĕк пунктуаци йăнăшĕ пулсан лартмалла.

«4» паллă виçi: орфографи йăнăшĕ 2 тата пунктуаци йăнăшĕ 2; е орфографи йăнăшĕ 1 тата пунктуаци йăнăшĕ 3; пунктуаци йăнăшĕ 4.

«3» паллă виçi: орфографи йăнăшĕ 4 тата пунктуаци йăнăшĕ 4; орфографи йăнăшĕ 3 тата пунктуаци йăнăшĕ 5 ситсен; е пунктуаци йăнăшĕ 7 пулсан;

«2» паллă: орфографи йăнăшĕ 7 таран пулсан тата пунктуаци йăнăшĕ 7 иртмесен; е орфографи йăнăшĕ 6 тата пунктуаци йăнăшĕ 7; е орфографи йăнăшĕ 5 тата пунктуаци йăнăшĕ 9; е орфографи йăнăшĕ 8 тата пунктуаци йăнăшĕ 6 пулсан.

Тĕрĕслев ĕçĕ диктантран тата хушса панăĕçрен тăрать пулсан - яна иккĕ паллăпа хакламалла. Ун пек чух диктант калапăшне 15 сăмах таран кĕскетме юрать.

Хушма грамматика ĕçĕн хаклав виçi

«5» паллă – ĕсе пĕтĕмпех тĕрĕс тунă;

«4» паллă – ĕçĕн 3/4 пайне тĕрĕс тунă;

«3» паллă – ĕçĕн 1/2 пайне тĕрĕс тунă;;

«2» паллă – ĕçĕн еуррине те туман.

Тĕрĕслев сăмах диктанчĕн хаклавĕ

«5» паллă – пĕр йăнăш та сук;

«4» паллă – 1-2 йăнăш;

«3» паллă – 3-4 йăнăш;

«2» паллă – 5-7 йăнăш таран.

Сочиненисемпе изложенисене хакламалли виçесем

Сочиненисемпе изложенисем ачасем шухăша тĕрĕс, сыхăнуллă йĕркелесе сырма пултарнине, пуплев аталанăвĕн шайне тĕрĕслемелли тĕп формăсем шутланаççĕ.

5-9 классенче изложенисемпе сочиненисем сыртарнă чух вĕренекенсен каласупа сырăвне аталантарма программăра мĕн-мĕн палăртнине асра тытмалла.

Изложени валли ас-пуçа аталантарас, кăмăл-сипете сирĕpletес енчен лайăх текст илмелле. Калăпăшĕ вăтамран 5 класра 95-130 сăмах пулмалла.

Изложени е сочинени содержания хакланă чухне çак енсене шута илмелле:

а) сырни темăпа, тĕп шухăшпа килĕшсе тăнине;

ă) ĕçсене туллин сырса панине, фактсене тĕрĕс сырса кăтартнине;

б) стиле яка тытса пынипе пыманнине.

Изложенипе сочинени хаклавĕ

Хаклав палли	Мĕн шута илмелле	
	Содержанипе чĕлхе пуянлăхĕ	Тĕрĕс сырма пĕлни
1	2	3

«5» паллә	Ҙырсә пәни темәпә киләшүллә. Тәп шухәшә әнланса, туллин, пәтраштармасәр Ҙырсә кәартнә, сәмах пәлтерәшне пәтраштарман. Сәмах йышәҗителәклә. Предложенисене грамматика теләшәнчен лайәх йәркеленә. Стил ь енчен киләшүлләҗырна . Сочинени содержанийәнче пуплевре пәрер җитменләх пулма пултарать.	1 орфографи йәнәшә; (е 1 пунктуаци йәнәшә; 1 грамматика йәнәшә)
«4» паллә	Пәтәмәшпә илсен содержани темәпә киләшүллә, анчах кәшт унран пәрәнни пур. Ҙырни, тәпрен илсен, тәрәс, анчах уйрам җәрте фактсене пәсна. Шухәш татәлни тел пулать. Сәмах йышәҗителәклә, пәр стилпә җырна, чәлхи илемлә. Сдержанире 2, пуплевре 3-4 җитменләх пулма пултарать.	2 орфографи йәнәшәпә 2 пунктуаци йәнәшә (е 1 орфографи йәнәшәпә 3 пунктуаци йәнәшә ; е 4 пунктуаци йәнәшәпә 2 грамматика йәнәшә)
«3» паллә	Әҗе темәран чылай пәрәнса җырна. Тәп шухәшсене каласа панә, анчах тәрәсех мар фактсем пур. Йәркеллех, җыхәнуллах җырман. Сәмах йышә чухәнрах, шухәшә тивәҗлине суйласа илмен, пәр пек предложенисемпә усә курнә. Стил ь тикәсләхәҗук, илемлех җырман. Әҗре содержани енчен 4 җитменләх, пуплев енчен 5 җитменләх пур.	4 орфографи йәнәшәпә 4 пунктуаци йәнәшә(е 3 орфографи йәнәшәпә 5 пунктуаци йәнәшә ; е 7 пунктуаци йәнәшәпә 4 грамматика йәнәшә)
«2» паллә	Әҗре темәна усә пәман. Сдержанире тәрәс мар вырән чылай. Шухәш җыхәнуллахә әук, план тәрәх җырман. Стил ь пәр пек мар. Сдержанипә пуплевре 6-7 җитменләх пур.	7 орфографи йәнәшәпә 7 пунктуаци йәнәшә(е 6 орфографи йәнәшәпә 8 пунктуаци йәнәшә ; е 5 орфографи йәнәшәпә 9 пунктуаци йәнәшә; е 8 орфографи, 6 пунктуаци йәнәшә тата 7 грамматика йәнәшә).

Чәваш чәлхипә литература пуплевне тата пуплев хәнәхәвне изложенипә сочинении тәрәх хакламалли пәтәмәшлә таблица.

	содержани	пуплев	орфографи	пунктуаци	грамматика
«5»	0-1	0-1	0	0	0
	0-1	0-1	0	1	0
	0-1	0-1	0	0	1
	0-1	0-1	1	0	0
«4»	0-2	0-3	0	1	1
	0-2	0-3	0	0-1	2
	0-2	0-3	0	2-5	0-2
	0-2	0-3	1	0	1-2
	0-2	0-3	1	1-3	0-2
	0-2	0-3	2	0-4	0-2
	0	0	3	0	0

«3»	0-4	0-5	0	0-4-8	3-4
	0-4	0-5	0	0-9	0-4
	0-4	0-5	1	0-3	3-4
	0-4	0-5	1	4-6	0-4
	0-4	0-5	2	0-3	3-4
	0-4	0-5	2	4-6	0-4
	0-4	0-5	3	0-5	0-4
	0-4	0-5	4	0-6	0-5
	0-4	0-5	5	0-5	0-5
	0-4	0-5	6	0-6	0-6
«2»	0-6	0-7	5	9	0-6
	0-6	0-7	6	8-10	0-6
	0-6	0-7	7	7-9	0-6
	0-6	0-7	8	0-8	0-6
	0-6	0-7	9	7	0-6

Программа (вёренү) содержанияй

VI класс

Таван чёлхе – пёлү сәл кусә (күртём урок)

5-мөш класра вёреннине аса илесси

1. Морфологи – чёлхери сәмахсен тытамә, вёсен ушкәнсөмпе пёлтерёшсөм сінчен вёрентекен наука..

Чёлхери сәмахсене ушкәнламалли яланхи йёрке. Сөнёлле ушкәнлама май пурри: -хай пёлтерёшлө сәмахсем: тулли пёлтерёшлисем, тулли мар пёлтерёшлисем;

- пулашу сәмахсөм (союзсем, хыс сәмахсем, татаксөм);
- междометисөм.

Япала ячөсем. Япала ячөсен пёлтерёшсө, морфологи паллисөм, синтаксис уйрамлэхсөм.

- япала ячөсен пуплеври таташлэхсө, паллэ ячө пек те, наречии пек те сүреме пултарни;

- тулли мар пёлтерёшлө япала ячөсем;

- пайяр ятсөмпе пайяр мар ятсөм;

- япала ячөсен хисөпсөм – пёрреллө тата нумайлэ хисөп. Хисөп тәрэх улшанман ятсөм.

Пёрреллө хисөпөн пуплеври уйрамлэхсөм. Нумайлэха палартмалли мелсөм.

- Япала ячөсен пулавё: аффикссөм хушанни, машарлатни. Япала ячө тавакан тухаслэ аффикссөм.

- Япала ячөсен вёслөнөвө. Вёслөнү уйрамлэхсөм. Япала ячөсен падеж системине кёмен аффикссөм. Ку аффикслэ япала ячөсене паллэ ячөсөмпе наречисенчен уйярасси.

- Каманлэха палартмалли мелсөм. Каманлэх формисөм(сәпатсөмпе хисөпсөм). Каманлэх формисенчи япала ячөсен вёслөнөвө, вөсене тёрөс каласси тата сырасси. Каманлэх форми (3-мөш сәпат) сыханәва палартма пултарни.

- Вырәс чёлхинчен йышанакан япала ячөсен вёслөнөвө, вёслөнү формисене тёрөс сырасси.

Паллэ ячөсем.

Паллэ ячөсен пёлтерёшсө, морфологи паллисөмпе синтаксис уйрамлэхсөм. Паллэ ячө ытти пуплев пайө пёлтерёшсөпе сүрени.

Паллэ ячөсен пахалэх виçине катартакан формисөм: төп, танлаштару, вайлэ.

Танлаштару тата вайлэ формари паллэ ячөсене тёрөс сырасси.

Иккөмөшле паллэ ячөсем, вөсен пулавё.

Пахалэха хакланине палартакан паллэ ячөсем.

Паллă ячĕсем –и, -скер аффикссем йышăнни, çав аффикслă формăсен улшăнавĕ, улшăнава кура тĕрĕс çырасси.

Паллă ячĕсен пуплеври вырăнĕ, вĕсем япала ячĕ умĕнче, япала ячĕ вырăнĕнче, глагол çумĕнче çÿреме пултарни.

Тулли мар пĕлтерĕшлĕ паллă ячĕсем, вĕсем тулли пĕлтерĕшпе те çÿреме пултарни.

Хисеп ячĕсем.

Хисеп ячĕсен пĕтĕмĕшле паллисем: пĕлтерĕшĕ, морфологипе синтаксис уйрăмлăхĕсем (мĕнле сăмахсемпе çыхăнма пултарни). Хисеп ячÿ ытти пуплев пайĕ пĕлтерĕшпе çÿрени.

Тулли тата вак хисепсем. Хисеп ячĕсен ушкăнĕсем: шут, йĕрке, валесÿ, пĕтĕмлетÿ. Вĕсен паллăрах уйрăмлăхĕсем, пуплеври вырăнĕ.

Шут хисепĕсен тулли тата кĕске формисем.

Шут хисепĕсем –ри(-ти) аффикс йышăнни.

Хисеп ячÿсен вĕçленĕвĕ, вĕçленÿри уйрăмлăхсем. Хисеп ячĕсене тĕрĕс айрасси.

Местоименисем.

Местоименисен пĕлтерĕшĕ, морфологи паллисем, синтаксис уйрăмлăхĕсем.

Местоимени ушкăнĕсем.

Местоименисен вĕçленĕвĕ. Местоименисене тĕрĕс çырасси.

Наречи.

Наречин пĕлтерĕшĕ, ытти пуплев пайĕсенчен уйрăмалли паллăсем. Наречисен пулăвĕ.

Наречипе япала ячĕ, наречипе паллă ячĕ, наречипе деепричасти.

Наречисене тĕрĕс çырасси.

Наречипе ытти пуплев пайĕсен синонимлăхĕ.

Наречисемпе тан пĕлтерĕшлĕ сÿмах ушкăнĕсем.

Евĕрлев сăмахĕсем.

Евĕрлевсен пĕлтерĕшĕ, пуплеври вырăнĕ. Евĕрлев сăмахĕ ытти пуплев пайĕ пĕлтерĕшĕпе çÿрени.

Евĕрлевсен тĕсĕсем: сасă евĕрлевĕсем, сăнар евĕрлевĕсем.

Евĕрлевсен вариантлăхĕ. Евĕрлевсенчен ытти пуплев пайĕсенчи сăмахсем пулни, çав сăмахсен стиль уйрăмлăхĕсем.

Глагол.

Глагол пĕлтерĕшĕ, тулашри паллисем. Глагол тĕпĕ.

Глаголăн пулаю форми.

Глаголăн сăпатлă формисем.

Кăтарту наклоненийĕ, вăхăт, сăпат, хисеп тăрăх улшăнни.

Кăтарту наклоненийĕ, унăн вăхăчĕсем: хальхи, иртнĕ, пулас. Иртнĕ вăхăт формисем: пĕрре иртнĕвăхăт, темиçе иртнĕвăхăт. Кăтарту наклоненийĕнчи глаголсене тĕрĕс çырасси.

Хушу наклоненийĕн формисене тĕрĕс каласси тата çырасси.

Ėмет наклоненийĕ, унăн формисене тĕрĕс çырасси.

Килĕшÿ наклоненийĕ, унăн пĕлтерĕшĕ, сăпатланăвĕ. Сăпатлану формисене тĕрĕс çырасси.

Текст.

Текст. Ансат калаçупа сăпайлă калаçу. Калав, сăнлав, аслав.

Вĕренÿ содержанияĕн темисем	Ачан вĕренÿ результаçĕсем (ача мĕн-мĕн пĕлмелле тата пултармалла)
6-мĕш класс	
Тăван чĕлхе – пĕлÿ çал куçĕ.	Тăван чĕлхе, вырăс тата ытти чĕлхесем пекех, тĕрлĕ енлĕ пĕлÿ панине ĕненмелле .
Морфологи – чĕлхери сăмахсен тытамĕ, вĕсен ушкăнĕсемпе пĕлтерĕшĕсем çинчен вĕрентекен наука.	Морфологи пуплев пайĕсем çинчен вĕрентекен наука пулнине пĕлмелле .
Чĕлхери сăмахсене ушкăнламалли яланхи йĕрке. Çĕнĕлле ушкăнлама май пурри.	Пуплев пайĕсем виçĕ пысăк ушкăна уйрăлнине (хăй пĕлтерĕшлĕ сăмахсем пулăшу сăмахĕсем,

	<p>междометисем) пѐлмелле. Пирѐн чѐлхере хай пѐлтерѐшлѐ хаш-пѐр сѐмах тулли тата тулли мар пѐлтерѐшпе сѳуре ме пултарнине асѳархамалла. Сѳакѐ пирѐн чѐлхен пысѳак уйрѐмлѳхѐ пулнине ѳнланмалла.</p>
<p>Япала ячѐсем. Япала ячѐсен пѐлтерѐшѐ, морфологи паллисем, синтаксис уйрѐмлѳхѐсем. Пупле в тата хутшѳану.</p>	<p>Япала ячѐн пѐлтерѐшне, морфологи паллисене пѐлмелле, текста тупнѳ япала ячѐн паллисене кѳартма пултармалла. Япала ячѐ мѐнлерех сѐмахсене пѳхѳантарнине, мѐнле пупле в пайѐсене пѳхѳаннине курмалла. Япала ячѐ ытти сѐмахсемпе е вѐсен ушкѳнѐсмпе мѐнле мелсемпе сѳыхѳаннине ѳнлантарма пултармалла. Япала ятне ытти сѐмахсемпе сѳыхѳантаракан ятарлѳ аѳфикссене пѐлмелле, вѐсем падеж системине кѐменнине ѳнланмалла. Сѳыхѳану мелѐсен синонимлѳхѐпе усѳ курма пѐлмелле: <i>ялсерен – кашни ялта, ялтан яла; кашчен – каш пуличчен; упала ут – упа пек ут т.ыт.те</i>. Мѐнле сѐмахпа сѳыхѳаннине кура япала ятне кирлѐ формѳна лартма пултармалла. Тухѳслѳ аѳфикссем хушса иккѐмѐшле япала ячѐсем тума пѐлмелле. Иккѐмѐшле япала ячѐсен, камѳнлѳх формин стиль уйрѐмлѳхѐсене чухламалла. Пѐрреллѐ тата нумайлѳ хисеп формисемпе тѐрѐс (пѐлтерѐшне тата мѐнле сѐмахсем пѳхѳанса тѳнине кура) усѳкурмалла. Япала ячѐ пупле вре паллѳ ячѐ пек те, наречи пек те сѳуре ме пултарнине (<i>йывѳс сурт – улма йывѳс; Мѳн кун эрни – чѳваш чѐлхи урокѐ эрнере иккѐ пулатъ; кѐркунне ситрѐ – кѐркунне сума р час-час сѳавать</i>) уйѳрса илмелле. Тулли мар пѐлтерѐшлѐ япала ячѐсене палласа илмелле, сѐмах хаш текста тулли пѐлтерѐшлѐ иккенне (<i>кун иртет те, сул иртет</i>), хашѐнче тулли пѐлтерѐшлѐ маррине (<i>нѐр кун иртрѐ, ви сѳул иртрѐ</i>) пѐлмелле, пупле вре тѐрѐсусѳкурмалла. Чѳваш чѐлхинчи япала ячѐ вырѳс чѐлхинчинчен мѐн енчен пѐрешкел е уйрѳм пулнине ѳнланмалла.</p>
<p>Паллѳ ячѐсем. Паллѳ ячѐсен пѐлтерѐшѐ, морфологи паллисемпе синтаксис уйрѐмлѳхѐсем. Пупле в тата хутшѳану.</p>	<p>Паллѳ ятне тупма, морфологипе синтаксис уйрѐмлѳхѐсене (япала ячѐ вырѳнѐнче, глагол сѳумѐнче сѳуренине) кѳартма, пѐлтерѐш тѳрѳх ушкѳнлама пѐлмелле. Паллѳ ячѐсем япала ячѐ вырѳнѐнче сѳуре ме пултарнине, глаголсемпе сѳыхѳанма пултарнине курмалла. Иккѐмѐшле паллѳ ячѐсене япала ячѐсенчен уйѳрма хѳнѳхмалла. Текстра тулли тата тулли мар пѐлтерѐшпе сѳурекен паллѳ ячѐсене палласа илмелле, вѐсемпе пупле вре тѐрѐс усѳ курма пултармалла. Паллѳ ячѐсен хѳйсен тата сѳыхѳану мелѐсен синонимлѳхѐпе усѳ курмалла: <i>санталѳк сивѐрен (сивѐшѐн, сиввине) ачасем килтех ларассѐ</i>. Танлаштару тата вѳйлѳ формѳри паллѳ ячѐсене</p>

	тѣрѣс ҫырма пѣлмелле . Чăваш чѣлхинче паллă ячĕ вырăс чѣлхинчипе танлаштарсан мĕн енчен раснарах пулнине (икĕ пысăк ушкăна уйрăлманнине, тулли тата тулли мар пѣлтерĕшлĕ пулма пултарнине, хыç сăмах пѣлтерĕшĕпе ҫўренине курмалла .
Хисеп ячĕсем. Хисеп ячĕсен пѣтĕмĕшле паллисем: пѣлтерĕшĕ, морфологипе синтаксис уйрăмлăхĕсем.	Хисеп ячĕсене ытти пуплев ячĕсенчен уйăрса илмелле . Хисеп ячĕсемпе тѣрѣс уса курма пултармалла . Уйăхан ку е вăл числине палăртнă чух сăмах йĕркине тѣрѣс тытса пымалла (<i>ака уйăхĕн ҫирĕм улттăмĕшĕ</i>). Пѣтĕмлетў хисепĕн формисене местоименипе тата местоименисĕр калама хăнăхмалла : <i>эпир иксĕмĕр – иксĕмĕр; эсир иксĕр – иксĕр, вĕсем иккĕшĕ – иккĕшĕ; эпир иккĕн ĕçлерĕмĕр, эсир виççĕн турăнтăр. Пĕрре хисеп ячĕн йĕрке формине хай тĕллĕн туллин те, кĕскен те (пĕрремĕш е пĕрмĕш), умĕнчи теçетке, ҫĕр тата ытти ятсемпе кĕскетсе ҫеç (вун пĕрмĕш, пин пĕрмĕш) калама тата ҫырма пѣлмелле. Шут форминчевун пĕр (кĕскен) каламалла (вун пĕрре тени йăнăш). Япала ятне пăхăнса тăракан <i>алă</i> хисеп ятнеединица ячĕсем пекех кĕке формăра калама (<i>алă страница</i>) хăнăхмалла.</i>
Местоименисем. Местоименисен пѣлтерĕшĕ, морфологи паллисем, синтаксис уйрăмлăхĕсем. Местоименисен текстри вырăнĕ. Пуплев тата хутшăну.	Местоимени текстри предложенисене ҫыхăнтарма кирлине курмалла . Предложенисен шухăш тытăмне кура местоимение предложенин тема ушкăнне кĕртсе калама тата ҫырма хăнăху аталантармалла . Местоименисен падежĕсене уйăрма, ку е вăл падеж формисемпе литература чѣлхипе килĕшўллĕ уса курма пѣлмелле . Местоимениллĕ пĕрлешўсен синонимĕсемпе уса курма пултармалла : <i>кашни килтех – килсерен, килрен киле</i> .
Наречисем. Ытти пуплев пайĕсенчен уйăрмалли паллăсем. Наречисен пулăвĕ. Пуплев тата хутшăну.	Наречисемпе наречи пѣлтерĕшлĕ япала ячĕсене, паллă ячĕсене, хисеп ячĕсене, местоименисене пĕр-пĕринчен уйăрмалли мелсене пѣлмелле . Наречисемпе, ытти пуплев пайĕсен синонимлăхĕпе тата антонимлăхĕпе уса курма пултармалла .
Евĕрлев сăмахĕсем (евĕрлевсем). Евĕрлевсен пѣлтерĕшĕ, пуплеври вырăнĕ. Тĕсĕсем.	Евĕрлев сăмахĕсен пѣлтерĕш ушкăнĕсене, пуплевре мĕнле сăмахсемпе ҫыхăнура тăнине, сăмах пулăвĕнче мĕнле вырăн йышăннине, япала ячĕ пѣлтерĕшĕпе ҫўреме пултарнине ăнланмалла , стильне кура вырăнлă уса курма, пуплеве синонимлăх вайĕпе пуянлатма, орфографи енчен тѣрѣс ҫырма пѣлмелле .
Глагол. Глаголăн пѣлтерĕшĕ, тулашри паллисем. Глаголăн пулаю форми.	Глаголăн лексика пѣлтерĕшне аса илмелле , сăмах тытăмне пѣлмелле , глаголсене пѣлтерĕш тăрăх ушкăнлама пултармалла . Глаголăн пулаю формине (<i>кайăмарĕ, таяăмарĕ, тееймерĕ, тееетĕп</i>) тѣрѣс ҫырмалла , вырăнлă уса курма

	пѣлмелле.
Глаголӑн кӑтарту наклоненийӗ.	Кӑтарту наклоненийӗн формисене кулленхи калаҫура кӑскетсе каласан та (<i>каят, пѣлмес, каян, вӑл каймаҫ, пѣлмеҫ</i>) литературӑра туллин каламаллине тата ҫырмаллине (<i>каятӑп, пѣлместӗп, каятӑн, вӑл каймасть, пѣлмест т.ыт.те</i>) асра тытмалла , темиҫе иртнӗ вӑхӑт формипе паллашмалла , унпа калаҫуратата ҫырура тӗрӗс усӑ курма пѣлмелле . Пӗр формӑна тепӗр форма пѣлтерӗшӗпе каланине асӑрхамалла .
Глаголӑн хушу наклоненийӗ.	Хушу наклоненийӗн формисене тӗрӗс калама тата ҫырма пултармалла . 2-мӗш сӑпатӑн пӗрреллӗ хисепри форми глаголӑн пуҫламӑш форми шутланлине чухламалла .
Глаголӑн ӗмӗт наклоненийӗ.	Ӗмӗт наклоненийӗнчи глагол мӗнле тытӑмлӑ пулнине пѣлмелле , калаҫура пѣлсе тата ҫырура тӗрӗс ҫырма пултармалла .
Глаголӑн килӗшӗ наклоненийӗ.	Килӗшӗ наклоненийӗн формисемпе тӗрӗс усӑ курма, тытӑмне ӑнлантарса пама пултармалла .
Текст. Ансат калаҫупа сӑпайлӑ калаҫу. Калав, сӑнлав, ӑслав.	Текстӑн темипе тӗп шухӑшне тупма, тытӑмне ӑнлантарма пултармалла . Ансат калаҫӑва сӑпайлӑ калаҫупа танлаштарма, пӗр-пӗринчен уйӑрма хӑнӑхмалла . Текстӑн хӑш пайне мӗнле кӗвӗпе ҫырлине ӑнлантарма пултармалла . Калаҫӑва е ҫырӑва калав, сӑнлав тата ӑславкӗввипе йӗркелеме пѣлмелле , сочинени ҫырмалла . Сӑмах вырӑнӗнче ҫӗрекен сӑмах майлашӑвӗсемпе усӑ курма пѣлмелле . Хамӑр таврара сарӑлнӑ йывӑҫ-курӑк, чӗр чун, кайӑк-кӗшӗк, хурт-капшанкӑ ячӗсене пѣлмелле , вӗсене пулleve кӗртсе пымалла , ҫав ятсен, микропонимсен словарӗсене тӑвас хӑнӑху пулмалла .

Тематика планё

№	Урок теми	Сехетсен шучё
Кўртём – 1 сех.		
1	Таван чёлхе – пёлү җал куҗё	1
Вёреннине аса илни – 2 сех.		
2	5-мёш класра вёреннине аса илни.	1
3	Тёрёслев ёҗё. «Кёрхи җанталак» текст. (Петрова Л.Г., Егорова В.А. «Диктант пуххи», 44стр, 5-9кл валли. – Ш.,2006.	1
Морфологи. Япала ячёсем - 16 сех.		
4	Морфологи -чёлхери җамахсен тытамё.	1
5	Япаля ячёсем җинчен аңлантарни.	1
6	Текст стилёсем.	1
7	Тулли мар пёлтерёшлё япала ячёсем.	1
8	Падеж системине кёмен аффикссем	1
9	Пайёр ятсемпе пайёр мар ятсем	1
10	Япала ячёсен хисепё	1
11	җПАУ1 «Иван Яковлевич Яковлев» 35стр. текст. (М.Г.Данилова, М.З.Табакова «Сочинени евёр изложени тексчёсен пуххи» җаваш шкулён 5-9класёсем валли)	1
12	Япала ячёсен пулавё	1
13	Япала ячёсен вёҗленёвё	1
14	Тёрёслев ёҗё. «Опытпа паллашнә» текст. (Л.П.Сергеев, Г.Ф.Брусова, В.В.Павлов. «Диктант тексчёсен пуххи» 5-9 классенче җаваш чёлхи вёрентекен учительсем валли. Ш.,2012. – 49стр.)	1
15	Вырәс чёлхинчен йышәннә япала ячёсене җырасси	1
16	Япала ячёсен камәнләх форми	1
17	Япала ячёсене морфологи тёлёшёнчен тишкерни. Вёреннине аса илни.	1
18	Тёрёслев ёҗё. «җухалнә кушака киле илсе килтёр пулсан». (Л.П.Сергеев, Г.Ф.Брусова, В.В.Павлов. «Диктант тексчёсен пуххи» 5-9 классенче җаваш чёлхи вёрентекен учительсем валли. Ш.,2012. 51стр.)	1
19	җПАУ2. «Пуләшрёҗ» текст.- (М.Г.Данилова, М.З.Табакова «Сочинени евёр изложени тексчёсен пуххи» җаваш шкулён 5-9класёсем валли», Ш.,2007.- 39стр.)	1
Паллә ячёсем – 6 сех		
20	Паллә ячёсен пёлтерёшё, морфологи паллисемпе синтаксис уйрәмләхёсем	1
21	Паллә ячёсен пулавё	1

22	Паллә ячәсен пахаләх виҫине паләртәкан формисем	1
23	Паллә ячәсен паләрту форми	1
24	Паллә ячәсен морфологи телләшәнчен тишкерни. Вёреннине аса илни.	1
25	Тёрәслев ёҫё. «Анкарти хыҫёнчи вәрман» текст.- (М.Г.Данилова, М.З.Табакова «Сочинени евёр изложени тексчәсен пуххи» чаваш шкулён 5-9класәсем валли», Ш.,2007.-55стр.)	1
Хисеп ячәсем – 8 сех		
26	Хисеп ячәсем ҫинчен әнлантарни	1
27	Тулли тата вак хисеп ячәсем	1
28	ҶПАУ3. «171-мәш хәнәхтарури ёҫе пурнәҫласси»	1
29	Валесу хисеп ячәсем	1
30	Йёрке хисеп ячәсем.	1
31	Пётәмлету хисеп ячәсем.	1
32	Хисеп ячәсене морфологи телләшәнчен тишкерни. Вёреннине аса илни.	1
33	Тёрәслев ёҫё. «Кашалотсем» текст. (Петрова Л.Г., Егорова В.А. «Диктант пуххи»,5-9кл валли. – Ш.,2006.- 66стр.)	1
Местоименисем – 11сех		
34	Местоименисем	1
35	Местоимени ушкәнәсем. Сәпат местоименийәсем.	1
36	Таврәну местоименийәсем.	1
37	Кәарту местоименийәсем.	1
38	Бйту местоименийәсем.	1
39	Ҷукләх местоименийәсем.	1
40	Паллә мар местоименисем	1
41	Паллә местоименисем	1
42	Местоименисене морфологи телләшәнчен тишкерни. Вёреннине аса илни.	1
43	Тёрәслев ёҫё. Л.Г.Петрова, В.А.Егорова. Диктант пуххи.Ш.,2006. 75-мәш стр. « Наркотик – сиенлө чир».	1
44	ҶПАУ5. 254-мәш хәнәхтарури темәсенчен пёринпе усә курса сочинени ҫырасси	1
Наречисем – 5 сех.		
45	Наречисем ҫинчен әнлантарни	1
46	Наречисен пёлтерёш ушкәнәсем	1
47	Наречисен пулавё	1
48	Наречисен танлаштару формисем	1
49	Наречисене морфологи телләшәнчен тишкерни. Вёреннине аса илни.	1
Евёрлев сәмахәсем – 4 сех		
50	Евёрлев сәмахәсемпе паллаштарни.	1
51	Евёрлев сәмахәсене морфологи телләшәнчен тишкерни. Вёреннине аса илни.	1
52	Тёрәслев ёҫё. Л.П.Сергеев, Г.Ф.Брусова, В.В.Павлов. «Диктант тексчәсен пуххи».–Ш.,2012. 62стр. «Мён тери илем!»	1
53	ҶПАУ6. М.Г.Данилова, М.З.Табакова. «Сочинени евёр изложени тексчәсен пуххи». – Ш.,2007. -48стр. текст.	1

Глагол – 14 сех		
54	Глаголсем ҫинчен ӑнлантарни.	1
55	Глаголсен пулӑвӗ.	1
56	Кӑтарту наклоненийӗ. Хальхи вӑхӑт.	1
57	Пулас вӑхӑт	1
58	Пӗрре иртнӗ вӑхӑт	1
59	Темиҫе иртнӗ вӑхӑт	1
60	Кӑтарту наклоненийӗнчи глаголсене вӗреннине пӗтӗмлетесси	1
61	Ӗмӗт наклоненийӗ	1
62	ҪПАУб «Манӑн ӗмӗтӗм» темӑпа сочинени ҫырасси	1
63	Хушу наклоненийӗ	1
64	Килӗшӗ наклоненийӗ	1
65	Глаголсене морфологи тӗлӗшӗнчен тишкерни. Вӗреннине аса илни.	1
66	Тӗрӗслев ӗҫӗ. Л.Г.Петрова, В.А.Егорова. «Диктант пуххи» Ш.,2006., 10бстр. «Шурӑ кӑвакарчӑн» текст.	1
67	ҪПАУ «Асӑмра юлнӑ пӗр самант» сочинени.	1
Текст- 2 сех.		
68	Ансат калаҫупа сӑпайлӑ калаҫу	1
69	Калав, сӑнлав, ӑслав	1
Пӗтӗмлетӗ – 1 сех.		
70	6-мӗш класра вӗреннине аса илесси	1